

Karwan Fatah-Black, *Slavernij en beschaving. Geschiedenis van een paradox* (Amsterdam: Ambo/Anthos, 2021, 192 pp., ISBN 9789026355028).

Niet alleen in wetenschappelijke kringen, maar ook in de publieke sfeer wordt het Nederlandse slavernijverleden de afgelopen jaren veel besproken. Daarbij valt op dat slavernij wel universeel als fout wordt erkend, maar dat aandacht voor de Nederlandse rol in de slavernij en slavenhandel wordt aangevallen. In *Slavernij en beschaving* onderzoekt Karwan Fatah-Black waarom het slavernijverleden zo gevoelig ligt en regelmatig tot een ‘overhitte maatschappelijke discussie’ leidt (9).

Volgens Fatah-Black komt dit door de manier waarop het Grote Verhaal van de westerse, en dus ook de Nederlandse, geschiedenis zich heeft ontwikkeld. Dit Grote Verhaal (of *metanarrative*) vertelt een westerse geschiedenis waarin de idealen van vrijheid, gelijkheid en anti-slavernij diepgeworteld zijn. Daardoor worden deze idealen als een integraal deel van de westerse identiteit gezien. Volgens Fatah-Black leidt dit tot ‘een overschatting van de diepe historische wortels van westerse vrijheidsliefde en een onderschatting van de culturele erfenissen van het recente koloniale en slavernijverleden’ (20). Hierdoor worden discussies over slavernij en racisme vaak als aanvallen op de Nederlandse identiteit ervaren. Gebaseerd op een uitgebreide historiografie beschrijft Fatah-Black vervolgens in detail de geschiedenis van de slavernij en anti-slavernijbewegingen. Hij laat zo onder andere zien dat anti-slavernijdenkbeelden niet typisch westers zijn.

Het boek bestaat uit twee delen: het ‘Grote Verhaal’ en het ‘Hele Verhaal.’ In het eerste deel behandelt Fatah-Black het Grote Verhaal, vanaf de Oudheid tot de afschaffing van de trans-Atlantische slavernij, kritisch. Hij doet dit door niet alleen te onderzoeken of slavernij werkelijk onomstreden was in de Oudheid, maar ook door uit te zoeken of anti-slavernij vervolgens echt typisch voor de westerse samenlevingen en het vroege christendom was. Zo laat hij zien dat anti-slavernijdiscussies reeds in de Oudheid bestonden en dat het christendom niet het ‘maatschappelijke instrumentarium’ was om een einde aan de slavernij te maken (60). In dit deel toont hij ook aan dat discussies over de legitimiteit van slavernij wel degelijk in andere culturen en religies voorkwamen. Hier richt Fatah-Black zich vooral op de islam, die vaak als tegenpool van het christendom wordt beschreven als het anti-slavernij betreft. Hij stelt dat discussies over de legitimiteit van de slavernij in islam veel gemeen hadden met soortgelijke discussies in het christendom.

In het tweede deel van het boek gaat Fatah-Black in op dat wat hij het ‘Hele Verhaal’ noemt. In het hoofdstuk ‘Zwart Atlantisch humanisme’

belicht Fatah-Black de anti-slavernijbeweging binnen de zwarte Atlantische wereld, want 'Afro-Atlantische verzetsdaden en ideeën' waren cruciaal 'in het proces richting de afschaffing' van de slavernij (114). Hier richt hij zich vooral op de revolutie in Saint-Domingue (1791-1804), nu Haïti. Hij bespreekt hier ook waarom dit deel van de anti-slavernijgeschiedenis vaak juist niet wordt opgenomen in het Grote Verhaal: 'Het is een schril contrast met het beeld van witte liefdadigheid en goedwilligheid waarmee de voormalige slaveneigenaren en hun lakeien het besluit tot afschaffing van de slavernij probeerden te duiden' (127).

Fatah-Black schrijft vervolgens in het hoofdstuk 'Historici en blanke identiteitspolitiek' over de rol die historici spelen in het (mis)representeren van de Nederlandse slavernijgeschiedenis. In dit hoofdstuk beschrijft hij hoe de Nederlandse trots op het koloniaal verleden en het verzet tegen discussies over de slavernij en racisme belangrijke onderdelen van de radicaal-rechtse politiek zijn geworden. Historici als Henk den Heijer en Piet Emmer dragen daar volgens Fatah-Black aan bij: zij gaan de discussie vooral in de publieke sfeer aan en beweren vaak dat degenen die aandacht aan het Nederlands slavernijverleden willen besteden, dit doen om schuld aan te praten. In hun publieke interventies ondermijnen Den Heijer en Emmer de wetenschappelijke consensus over de wreedheid van de slavernij door te wijzen op het Nederlandse verzet tegen de slavernij en Afrikaanse participatie in de slavenhandel; wetenschappers die kritisch over dit verleden zijn, zouden activisten zijn, of emotioneel, terwijl zij zogenaamd tot hun conclusies komen door objectief wetenschappelijk onderzoek. Hier laat Fatah-Black zien dat Den Heijer en Emmer juist zelf niet altijd empirisch te werk gaan. Dit is volgens Fatah-Black vooral problematisch omdat zij met hun argumenten extreemrechtse bewegingen bewust voer geven. Dit hoofdstuk is dan ook vooral bedoeld als 'een oproep aan mijn vakgenoten om bij de feiten te blijven en zich niet te laten meevoeren door radicaliserende subculturen', omdat deze blanke identiteitspolitiek volgens hem verontrustend en zelfs gevaarlijk is (142). Zijn positie hier zal geen nieuws zijn voor degenen die de discussies over het Nederlands slavernijverleden al langer volgen: Fatah-Black spreekt zich al jaren uit tegen de posities van Emmer en Den Heijer.

In zijn boek laat Fatah-Black zien dat Nederlanders vaak trots zijn op de Nederlandse geschiedenis als het bijvoorbeeld over scheepvaart en welvaart gaat. Maar zodra de slavernij wordt aangehaald, zien Nederlanders gebeurtenissen uit het verleden vaak als 'oude koeien uit de sloot halen'. Dit komt volgens hem door het Grote Verhaal, waar historici als Emmer en Den Heijer aan bijdragen. Zulke discussies zijn niet alleen gaande in Nederland: in de Verenigde Staten, bijvoorbeeld, worden dezelfde kritieken gegeven op historici en publieksgerichte projecten die een Amerikaanse geschiedenis vertellen waar slavernij en racisme centraal staan. Dat werd bijvoorbeeld zichtbaar in de discussies rond het *1619 Project*, een journalistiek project

ontwikkeld door Nikole Hannah-Jones dat laat zien dat de slavernij en zwarte Amerikanen een fundamentele rol speelden in de geschiedenis van de Verenigde Staten.

Kolonisatie, slavernij en racisme zijn onlosmakelijk verbonden met de Nederlandse geschiedenis en hebben onmiskenbare nawerkingen in het heden. Het wordt dus hoog tijd dat deze aspecten open en eerlijk besproken worden. Terwijl historici steeds meer over de verschillende facetten van de Nederlandse slavernij schrijven, is er nog vrij weinig onderzoek gedaan naar de redenen waarom deze discussie in Nederland zo moeizaam gaat. Fatah-Black levert met zijn boek dus een belangrijke bijdrage. Hij baseert zijn studie op een uitgebreide historiografie die van de Oudheid tot het heden rijkt. Zijn boek is helder geschreven en overtuigend. Hopelijk heeft *Slavernij en beschaving* het gewenste effect, want er is nog veel dat over Nederlands slavernijverleden onderzocht en met het publiek gedeeld moet worden.

Andrea C. Mosterman, University of New Orleans